MARX KÁROLY
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM
Központi Könyvtára
Telefon: 176-827 Telex: 224186 mkke h
1828 Budapest 5. Pf.: 489

Szaklap

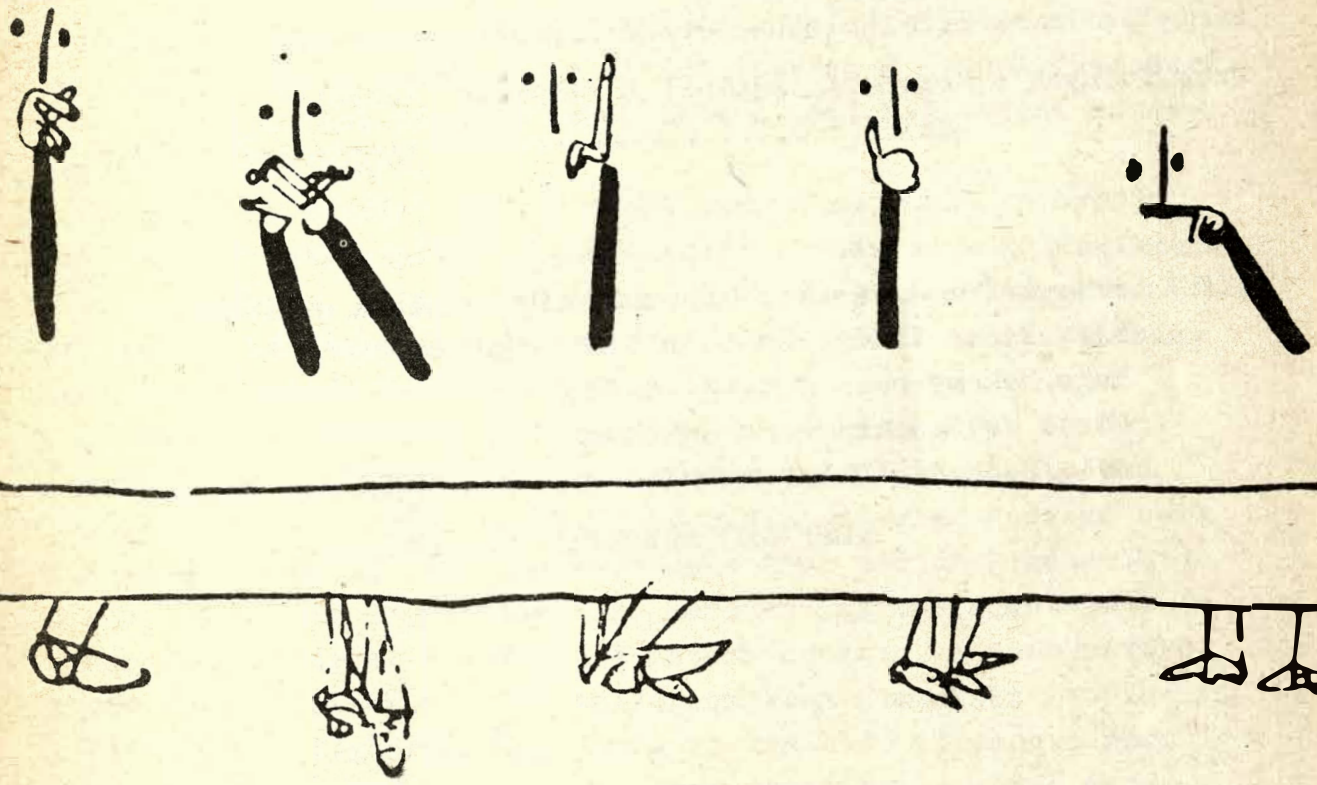

Rajk László Szakkollégium

1986. november

TARTALOM

Tóth István: Kardos László sirjánál .....1.old.

Czakó Erzsébet: .....! .....5.old.

Reizer Edit: Az egyensúly elvesztése .....8.old.

Németh Zsolt: A magyar kisebbségekről .....13.old.

Pápai Zoltán: A BBS filmek mellé .....21.old.

Pápai Zoltán: "A világ mindaz, amelynek esete fennáll"23.old

Bertalan Imre: I.M. Balogh József .....26.old.

Szemelvények a korabeli sajtóból / Válogatta Kereki Judit/.....28.old.

KÉPEK: Henryk Tomaszewszki: Ülésezők cimü rajza a cimlapon
Kiky Vices Vinci: Karperec - 7. oldalon
Hugo Dekempeneer müve - 27.oldalon
Miró: Übü király - 30. oldalon
A.A. Dejneka: Illusztráció Majakovszkij Induló balra cimü költeményéhez - a hátlapon

Kardos László sirjánál

A jelenlévők közül már csak néhányan ismerhették személyesen Kardos Lászlót. A tisztelgés azonban nem is csak személyének, hanem inkább munkásságának szól.

Kardos László tagja volt a Parasztfőiskolások Közössége nevü szervezetnek, amelynek intenciói nyomán létrejött a Bolyai Kollégium, s ebből kinőve aztán a Győrffy István Kollégium. Ez a kollégium jelentette azt a minőségi megtermékenyitő magot, amelyből később a népi kollégiumi mozgalom szétterjedt az országban. Kardos László 1942-48 között a Győrffy István Kollégium igazgatója, 1947-48-ban pedig eltávolitásáig a NÉKOSZ főtitkára volt. Ebben a funkciójában sokat tett a népi kollégiumi mozgalom kiteljesedéséért.

Felmerül a kérdés, mit mondhat számunkra, akik a Győrffy és a NÉKOSZ örökösének valljuk magunkat, ezeknek a kollégiumoknak a története, milyen, ma is érvényes tanulságokat hordoz magában? A kérdésre adható sokféle válasz közül én csak néhány dologra szeretném felhivni a figyelmet.

A Győrffy Kollégium gyakorlatilag a háboru alatt, de ami ma ennél fontosabb, a belső ellenőrzés erősödő rendszerében tevékenykedett. A népi kollégiumok elterjedéséhez kedvező volt a széljárás, az uj rend megszervezése népi módjának gondolata a koalíciós idők demokratikus légkörében igy terjedhetett szét viharos sebességgel az oktatási intézményekben. A demokratikus kisközösségi létnek az előd kollégiumokban kimunkált intézményi keretei az uj légkörben egy ideig az uralkodó ideológia részeivé váltak. Az egységes országos mozgalommá szerveződés azonban olyan veszélyeket hordott magában, amelyek később a mozgalom felszámolásához vezethettek . A feloszlatás könnyü és egyszeri aktussal megtehető volt, pontosan az egységbe tömörülés volt az, ami adott körülmények között az aránytalan túlerővel szemben nem erőt, hanem kiszolgáltatottságot jelentett.A NÉKOSZ feloszlatása már félreérthetetlen bizonyitéka volt annak, hogy az uj rend az autonómiát ugy képzelte el, mint valami juttatást, amit adni és visszavenni lehet. Félreérthetetlenné vált, hogy az uj rendnek nem szerves fejlődési elemként, hanem csak

taktikai szempontból van szüksége az autonóm kisközösségekre, s bizony az autonóm cselekvés helyzete ma sem sokkal rendezettebb. A kisközösségi autonómiáknak és a politikai rendszernek a viszonya tehát az első metszet, ahol kivánkozik az analógia.

Az autonóm keretek a népi kollégiumi mozgalmon belül sokaknak jelentettek valós felemelkedési lehetőséget, s ez minden bizonnyal sokak esetében egyben az uj rend megszervezése optimista hitével, az abba vetett bizalommal is párosult. A fényes szellők időszakában megélt felemelkedés, a népi kollégiumok életpá ya-módositó hatása a másik tényező, ami emlitést érdemel itt. Ma mások a felemelkedés koordinátarendszerének elemei, máshol húzódnak a fent és a lent határai. Ennélfogva másoknak kell lenniük a szakkollégium által követett tevékenység-szervező értékeknek is. Ez nem jelenti azt, hogy a kollégiumnak, mint a szociális előrejutásnak keretet adó intézménynek ne lenne fontos szerepe, ellenkezőleg. A kollégium rekrutációjának továbbra is fontos szervező elemnek kell lennie. A kollégium nem engedheti meg magának, hogy lemondjon a tehetségmentés nemes feladatáról. Az eltérő nézőpontok figyelembevételéhez, ütköztetéséhez, minták, életmódstratégiák átvételéhez azonban nagyon fontos az, hogy az összetétel egyben a társadalom egy széles, a kollégium értékei szempontjából még tolerálható palettáját is reprezentálja.

A "honnan jössz" kérdésen tul, legalább ilyen fontos a "hová mész" irányának a tisztázása is. A NÉKOSZ idejéhez képest ugyanis egyáltalán nem a politizálás szükségessége, hanem iránya változott meg. A közvetlen, direkt politizálás autónómiánk biztositása, a szabadságeszmék terjesztése szempontjából ma is el nem hanyagolható jelentőséggel bir. Van azonban a politizálásnak egy másik szintje is, aminek mai viszonyaink között különös fontossága van. Ez pedig a szakszerüséggel való politizálás. S itt nem a szakszerü, technikailag jól kivitelezett politizálásról van szó /bár ezt is meg kell tanulnunk/, hanem arról, hogy meggyőződésem szerint ma szakszerünek lenni önmagában is politikai tett. Olyan közegben, ahol a végiggondolt gondolatok, a pontos világlátás annyira kevéssé jellemzőek, mint itt és most, nem lehet eléggé hangsulyozni a szakszerüség fontosságát. Nem az egyéb tevékenységek legitimálásához szükséges tehát szakszerünek lenni, hanem azért, mert ennek kell a szakkollégium fő tevékenység-

szervező értékének lennie. A "hová mész" kérdésének tisztázásához szót kell ejteni az elkötelezettség problémájáról is. Véleményem szerint ma nem rétegek iránti elkötelezettségről koll beszélnünk, hanem eszmék, értékek iránti elkötelezettségről. Ebben pedig csak egy támasza lehet az embernek, saját erkölcsi tartása.

Miután megkiséreltem számba venni a népi kollégiumi mozgalom bizonyos számunkra való tanulságait, néhány szóban személyes összefüggésben is szót kell ejtenem a szakkollégium pályamódositó hatásáról. Ezt, mint a Kardos Lászlóról elnevezett díj legfrissebb tulajdonosának kell itt elmondanom. Ennek a dijnak az odaitélési kritériumai elég pontosan rárimelnek a fent elmondottakra, ennélfogva a dij számomra fontos, odaitélése pedig megtisztelő, különösen az eddig dijazottak ismeretében. Valós értéke van, s emiatt tán nem csak előttem érdemel megkülönböztetett figyelmet Kardos László neve, akiről a dijat elnevezték.

A Kardos László nevével összefonódott mozgalom létének ténye és a szóban forgó mozgalom által vallott cselekvési értékek egyaránt olyan hagyományait jelentik a hazai demokratikus gondolkodásnak, amelyet mindenképpen őrizni, ápolni kell, és tovább kell gondolni.

++++++++++

Elhangzott 1986. október 19-én
a Farkasréti temetőben

Tóth István

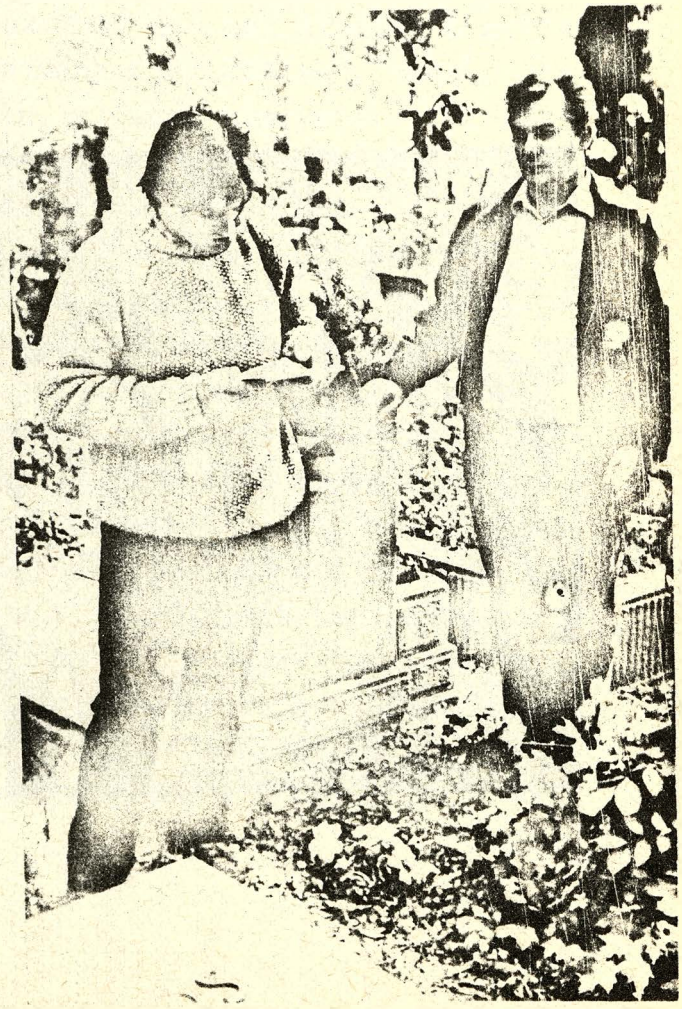

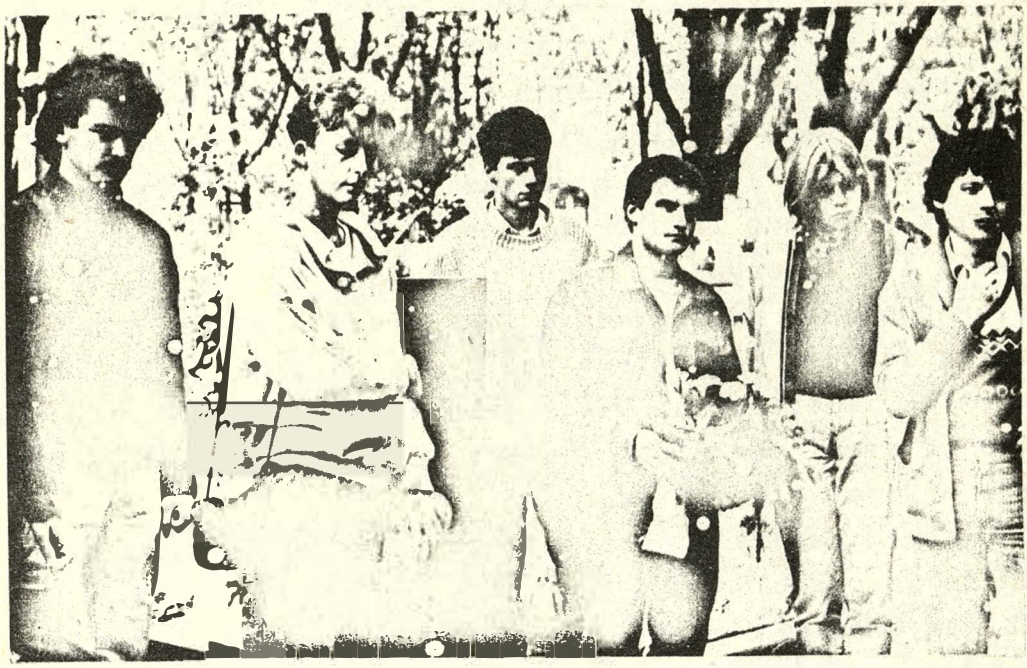

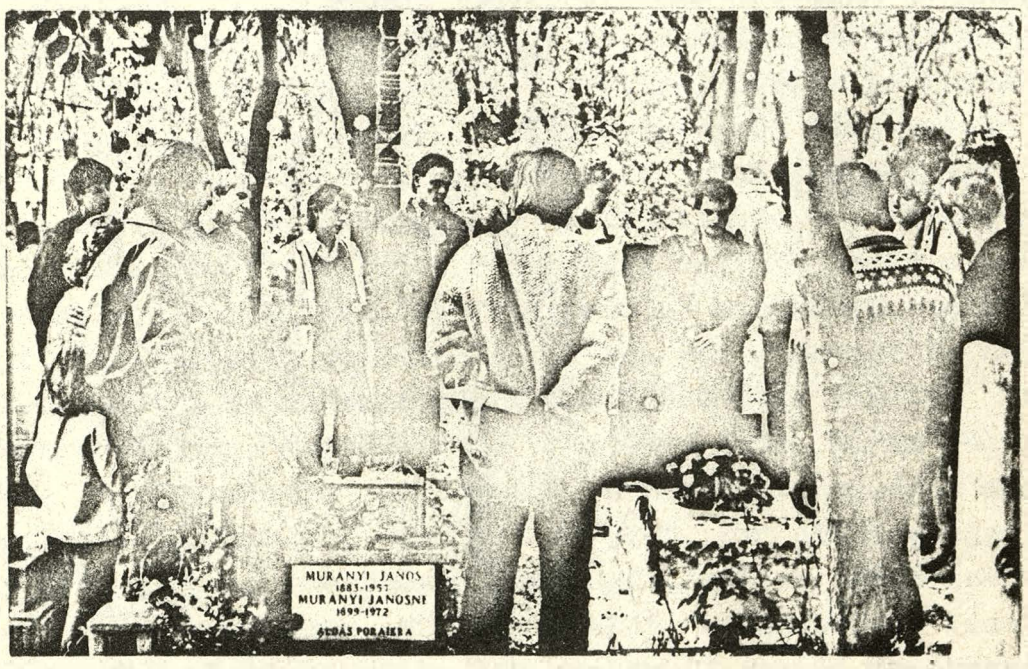
MURÁNYI JÁNOS
1883-1957
MURÁNYI JÁNOSNÉ
1899-1972
SZEBÁS PORAJKA

.....!

Szaklap, 1984 ősze. Megjelent ott egy írás. Utána nézni..., nem éri meg a fáradságot. Most, két évvel később, mégis visszatérnék az ott elkezdett gondolatokra.

A téma örökzöld. Mi is van a lányokkal a kollégiumban? Ezen egyszerű kérdésre azonban hallatlanul nehéz választ adni. Indulatokat korbácsol mindkét nem képviselőinek körében, pro és kontra, majd legyintéssel elintéződik. Pedig oda kellene figyelni rá. S azt hiszem, főleg a Hölgyeknek. Ezért is közelítek egyoldalúan, de a Hölgyekhez és az Urakhoz egyaránt szólva.

Ugy gondolom, a kollégium homogén, abban az értelemben, hogy formálisan, a szakmai munka oldaláról ugyanazokat a követelményeket támasztja mindenkivel szemben. S ez így is helyes, vágja rá az ember kapásból.

Közelítsünk azonban a Hölgyek oldaláról. Bekerülnek egy demokratikus kisközösségbe, ahol a fő értékek közé tartozik a politizálás, a szakmai munka - egyebek mellett, amik között kutatva természetesen lehet a Hölgyeknek "testhezállóbb" tevékenységet is találniuk, a fent említett kettő azonban át- meg átszövi a kollégium minden tevékenységét. Ezek látványosak: TDK/-k/, "okos" hozzászólások, egy-két cikk a Szaklapban, előadás szervezés stb. Léteznek itt, ezen a téren "egyenlő pályák, egyenlő esélyek"? Miért nem kapott még senki Kardos díjat a Hölgyek közül? Miért volt csak egyetlen Hölgy DB titkár ezidáig? Ugy gondolom, azért, mert a Hölgyek mások, mint a fennálló értékrend kívánta. S ez a másság nem vevődik tudomásul, illetve csak hallgatólagosan, szimbolikus fejsimogatás formájában - ami nagyon jólesik, csak mintha a másság degradálódna, nem ismerődne el. Nem ismerődik el, hisz ugyanazon mércét állítjuk mindkét nem képviselői elé, csak éppen a mércét az erősebbik nem állította. Azonban "Mérhetetlen kár volna, ha a nők úgy írnának, mint a férfiak, úgy élnének, mint a férfiak, úgy néznének ki, mint a férfiak, hisz a világ roppant terjedelméhez és változatosságához mérve még két nem is kevésnek tünik, hogy lehetnénk meg akkor egyetleneggyel? Nem az volna a nevelés dolga, hogy inkább a különbségeket emelje ki és erősítse, mintsem a hasonlóságokat?" Ezért fordulok hát elsősorban a Hölgyekhez: - nem

nevelési célzattal, csupán emlékeztetőül, emlékeztetve őket arra, hogy elsősorban nők, nő nemű emberek - ebben rejlik a másságuk. S mi tagadás, elég nehezen fogadjuk mi ezt el. Lázadozunk ellene, fel akarunk nőni, meg akarunk felelni az Értékrendnek. "De nyilvánvaló, hogy a nők értékrendje igen gyakran eltér attól az értékrendtől, melyet a másik nem alakított ki; természetes, ha így van. Durván szólva: a futball és a sport "fontos", a divatrajongás és a ruhavásárlás "érdektelen"." Idővel persze a Hölgyek is rádöbbennek erre, előbb-utóbb. Ha előbb történne meg, talán színesebbek lehetnének a kollégium hétköznapjai. Ez az előbb mindkét félen múlik. Ami valójában nem más, mint az, hogy tisztában legyenek önnön magukkal. Nem könnyű. A feminizmus ugyanis a nőket terhelő meg leginkább vadhajtásaival - minek hatásait persze a másik nem képviselői is tisztességgel érzik. "...az az igazság, hogy én szoktam szeretni a nőket. Szeretem, hogy nem konvencionálisak. Szeretem, hogy valami teljesség van bennük. Szeretem, hogy névtelenek szoktak maradni." Csak az a baj, hogy egyre kevesebb ilyen Hölgyet ismerek. Sokan rivaldafényre vágynak, ami önmagában nem baj, sőt, de, ha - sarkítva - : egy nő azért csacsog, locsog, mert nő, s annak is vélik, azt megalázónak érzem. Mert ennél több. /"Ha saját lelkemben kutatok, ott nem találok olyasfajta nemes érzelmeket, hogy fajtársak vagyunk, hogy egyenlők vagyunk, meg hogy mi vezéreljük végső célja felé a világot. Amit találok, az igen röviden és igen prózaian csak úgy szól, hogy ennél sokkal fontosabb, hogy az ember önmaga és nem más."/ Legalábbis több kell legyen. S ezt a többet a női mivolt teszi hozzá az emberiség egyik neméhez, éppúgy, mint a másik neméhez a férfi mivolt a másféle többet. Maradjunk azonban a Hölgyeknél.

Férfiak tollából tudunk róluk a legtöbbet, s még többet arról, miféle viszony füzte hozzájuk az erősebbik nemet. "De igen méltatlanul járnánk el a kiváló férfiakkal szemben, ha ragaszkodnánk ahhoz, hogy semmi egyebet nem nyertek ezekből a szövetségekből, mint kényeztetést, hízelgést és a test örömeit. Amit kaptak, kétségkívül olyasmi volt, amit saját nemüktől nem várhattak; és talán nem elhamarkodottan határoznánk azt meg közelebbről - úgy mellőzve a költők tagadhatatlanul fellengzős kifejezéseit -, mint valami ösztönzést, az alkotóerők megújítását, amihez csak a másik nemnek van tehetsége." - vica versa. Ehhez a másság megőrzése azonban eler-

gedhetetlen, vállalásához nem kevés bátorság és erő is szükségeltetik.

S eljutottunk oda, mi az a másság, van-e ilyen? Van. Miben érhető tetten? Itt ragadunk le, bocsátkozunk vitába, sarkításokba, leegyszerüsítésekbe. S itt teszem le a tollamat. Mert ezt - bár általános vonásokról van szó - mindenkinek saját ízlése szerint kell, hogy értelmezze, s magáénak tekintse. Gondolkodásra kérem hát Önöket, Hölgyeim és Uraim, mert az az igazság, riasztó számomra a Merle elképzelte világ éppúgy, mint a trubadúrok kora várkisasszonyainak élete.

/Az írásban szereplő idézetek Virginia Woolf: Saját szoba c. könyvéből származnak./

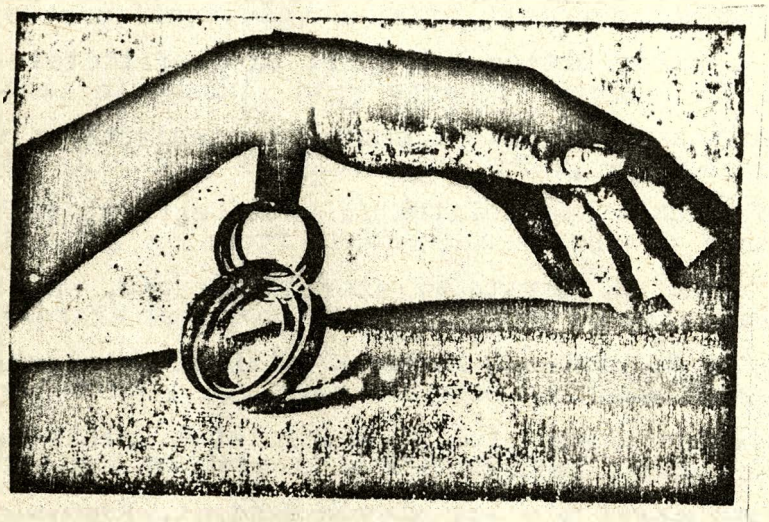

AZ EGYENSÚLY ELVESZTÉSE

/adalék a kollégisták lelki életéhez/

A kollégiumban egyre több emberről derül ki, hogy valami baj van velük. De vajon hányan vannak olyanok, akik még a hajuknál fogva viz felett tudják tartani magukat, csak az a kérdés, milyen erős a hajuk?

De hát mi a baj?

Induljunk ki az ellenkezőjéből. Ha az egyensuly létezik, akkor biztos a háttér. Ez előfeltétele a kiegyensulyozottságnak: az emberi kapcsolatokban való hit és maguk a kapcsolatok /a kettő egymást feltételezi/. Ha van barátom, barátnőm, szerelmem, apám, anyám, testvérem /és az utóbbiak nemcsak fizikai értelemben/, akkor hiszek a szeretet, a kapcsolatok értelmében és erejében. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy mindegyik szükségszerü az egyensulyhoz, azt sem, hogy nem lehetnek konfliktusok. Ha az ember két lábbal biztosan áll a földön, akkor megkisérelhet elindulni valamerre, vagyis célok... Itt most a "mi dolgunk a világon" - kérdésre gondolok. Mindenkinek magának kell megtalálnia a választ. Egyáltalán, keresni kell. A legkényelmesebb, ha nem is

a legkönnyebb megoldás azt mondani: semmi, ráadásul tul sok időnk van még ahhoz, hogy semmivel töltsünk ki egy életet.

A probléma nem egyszerüen az, hogy nincsenek jó kapcsolataink és nincsenek céljaink. Lehet, hogy nem értelmezzük jól őket, vagy nem tudjuk, hogyan válnak elérhetővé.

Kezdjük az elsővel. Két dolog van amit össze kell egyeztetni /és nem könnyü/. Az egyik, hogy az ember, amint felnő, végérvényesen egyedül marad, a másik, hogy "társas lény". Igy a kettő paradoxonnak tünik. Azt kell-/ene/ elfogadni, hogy egyedül vagyok a döntéseimben, mert én vállalom a felelősséget értük, a következményeit én viselem, de azért vannak jót akarók és hasznositható gondolataik is. Sokan ezt a magányt /a felelősséget/ nem vállalják fel, elvárnák másoktól problémáik megoldását. Ezért mindig a környezet, a körülmények a hibásak elhibátott lépéseikért. Sokan pedig az egyedüllét tudatában a kapcsolatokat nem vállalják, mert ugy érzik, sokat veszthetnek.

"Igy aztán a kis herceg megszeliditette a rókát.

s amikor közeledett a búcsú órája:

- Ó! - mondta a róka. - Sirnom kell majd.

- Te vagy a hibás - mondta a kis herceg. - En igazán nem akartam neked semmi rosszat. Te erősköd-

tél, hogy szeliditselek meg.

- Igaz igaz - mondta a róka.

- Mégis sirni fogsz! -mondta a kis herceg.

- Igaz, igaz - mondta a róka

- Akkor semmit sem nyertél az egésszel.

- De nyertem - mondta a róka. - A búza szine miatt."

/Saint-Exupéry: A kis herceg./

Nem itélhetek el senkit azért, ha ezt nem vállalja. De a passziv várakozás sem járható ut. Különben is, milyen jogon várok el emberektől olyasmit, amit és nem vállalok fel /a közeledést, a kudarc lehetőségét/. Egy pszichologusnő előadásában hanzott el ez a mondat: Azt kell tennem az emberekkel, amit szeretném, hogy velem tegyenek.

Célok...Azt feltételezem, hogy mindenkiben megfogalmazódtak olyan értékek, amiket követendőnek tart, célok, amiket elérendőnek. A kérdés: mikor? Eléggé általános válasz: Add Uramisten, de rögtön! Tudást, megbecsülést, szeretetet, szerelmet, élményeket, lakást, pénzt stb. Azonban vannak célok, amikát nem érhet el azonnal az ember /sőt, általában olyanok/, ilyenkor hajlandó nagy erőfeszitésre, csakhogy a görcsölés, főleg ha nincs látható eredmény, elkedvetlenit. Hit nélkül pedig akarni sem lehet, ezzel a kör bezárult. A cél már nem cél.

"... Mindenkinek azt az életet kell élnie, ami adatott. Boldogtalanok a türelmetlenek. Jól jegyezd meg! De mi a boldogság? Ki tudja! A boldogság kérem, a legszebb asszonyhoz hasonlítható. Ha kívánod, ha azon vagy, hogy megszerezd, akkor kacérkodik, rázza a farát, de nem adja magát. Így van. Ha a lelkét kéred, a testét adná, ha a testére ácsingóznál, a lelkét teríti a lábadhoz. Mindig azt, amit nem akarsz. Bizony. A türelmetlenek boldogtalanok, mert mindig akarnak valamit, s mindig azt kapják, amit nem akartak. Ezért a boldogság a legszebb asszonyhoz hasonlítható. Titok. Ész kell hozzá, ész! Mert ha úgy teszel, mint aki észre sem veszi, ha úgy teszel, mint aki nem gondol vele, lihegve veti magát eléd. Ravaszkodni, az élettel ravaszkodni kell. Átejteni, ahogy lehet. Átejteni, becsapni, ha kell akkor saját magadat! Én így csináltam! Mintha nem is kérnék, mintha nem is akarnék semmit. Csak múljanak az évek, s én az évek alatt gubbasztva várom az alkalmas pillanatot. Én így csináltam! Na és? Mit nyertem vele? Pedig mindig kinevettek. De hiába nevettek. Boldogtalanok. Barmok! Nem tudják! Nem tudják, hogy a boldogságot nem kívül, hanem belül kell keresni. Belül. Érted? Benned! Magadban kell megérezned a boldogságodat, s ha megvan, nem!

nem ereszteni!Ha egyetlen pillanatra! ha egyetlen pillanatra elereszted, akkor kiröppen az átkozott boldogságod, s helyére becsordul a nyál és a takony. Akkor teli leszel kivánsággal, akkor türelmetlenül lesed, milyen élvezeteket kaphatsz még tőle, és nincsen vége, mert minden élvezeted eltölt egy másik élvezet hiányával. Akkor mindig hiányzik valami! Hiányzik! Hiányzik! Akkor még, még,habzsolni, zabálni, mert hiányzik! Akkor töltekezni, te feneketlen bendő te zsák, te végbél, mert hiányzik! mindig hiányzik! Akkor szenvedni fogsz. Akkor a legmocskosabb szenvedéssel szenvedsz te kielégithetetlen állat, aki mindent magába gyürne, mig saját hányadékába nem fúl! Állat! Nem ember! Állat! Ó, pedig a szenvedés nem te vagy. Te elevenen,élő boldogság vagy, aki akkor kap, ha nem kér, akkor élvez, ha nem akar. A manna lehull az égről. Vigyázz! Ha akarod, nem hull. Lesni. Ravaszul. Várni. Nem szenvedni! Érted? Te nem szenvedsz! Érted? Boldog vagy, elégedett, te boldogságra született! Érted? Ha szenvedsz, akkor nem te szenvedsz, hanem a világ taknyos állata szenved benned. Üzd ki, menekül! Te boldog vagy. Nevessenek, boldogtalan barmok. Hiába nevetnek rajtad, csak a boldogságod hangjára figyelj. Belülre. Befelé. Ide!"

/Nádas Péter: Egy családregény vége/

Reizer Edit

A magyar kisebbségekről

A fehérgyarmati tábor nemzetiségi napján felmerült gondolatok összefoglalása

Dávid Zoltán adatai alapján 14,45 milliós a világmagyarság, amelyből 3,47 millió, tehát negyede szülőföldjén a Kárpát-medencében él kisebbségi sorsban. A jelenleg Ausztriában élő magyarok kivételével róluk szólunk ebben az írásban, főleg Székely András Bertalan előadása és a vita alapján. Bár elsősorban a Romániában lejátszódó folyamatokról esik szó, a Csehszlovákiában, Jugoszláviában és a Szovjetunióban élő magyar kisebbségek helyzete is sok párhuzamot mutat.

Ismerjük Közép-Kelet-Európa társadalomfejlődésének néhány vonását, amelyek mind a mai napig - elszalasztva néhány lehetőséget az összebékülésre - meghatározzák az itt élő kis népek egymáshoz való viszonyát. Elsősorban gondoljunk itt a hierarchikus felülről építkező társadalomszervezés és a vegyes etnikai jelleg összhatásaként sarjadó különféle nacionalizmusok kibékithetetlen viszályára. A hagyományos feszültségek fennmaradását, erősödését a civilizációs hatások és a szocialista társadalmak általános sajátosságai a fejlettség jelenlegi szintjén nagyban elősegitik. Ezen tényezőket is figyelembe véve Für Lajos történész a következő öt tényező mentén ragadja meg kisebbségeink helyzetét: jogviszony, társadalmi struktura és településrend, nyelvhasználat, közmüvelődés és közoktatás, demográfia.

A jogviszony vonatkozásában kisebbségeink kettős terhet hordoznak azáltal, hogy a szocialista országokban a jog általános devalválódása mellett a kisebbségi lét speciális jogi garanciáitól is el kell tekintsenek. Pozitiv kivételként a környező országokban csak Szlovénia és részben Horvátország említhető.

Vessünk néhány pillantást a különös jelentőségű alkotmányjog, ill. a kollektiv képviselet kérdéseire. A szlovén alkotmány kijelenti, hogy "Szlovénia, a szlovén nemzet és az olasz és magyar nemzetiség közös állama". A példátlanul államalkotó tényezőként kezelt nemzetiségek kollektiv képviselete ugyszintén kivételesnek tekinthető. A szlovéniai és horvátországi mintegy 30000 magyar képviseletét mintaszerüen látja el a Horvátországi Magyarok Szövetsége ill. a Szlovéniai Magyar Nemzetiségi Érdekközösség. Már a Vajdaságban, ahol a jugoszláviai magyarság döntő többsége él, nem ilyen biztató a helyzet. A magyarok kulcsok és arányszámok alapján vesznek részt az un. önigazgatásban, azaz nem rendelkeznek önálló nemzetiségi politikai szervezettel. A csehszlovákiai magyarok szervezete a CSEMADOK 1971-ig 20 éven át tagja volt a Nemzeti Frontnak, ám ezt követően a kulturális minieztérium alá került, érdekképviseleti funkciója háttérbe szorult. Romániában a legaggasztóbb ismereteink alapján a helyzet. Az 1965-ös román alkotmány kollektiv nemzetiségi jogot nem ismer el. 1968 őszétől a Magyar Autonóm Tartomány formális feloszlatását követően a tagsággal, a megyei un. tanácsokon tul egyéb szervekkel nem rendelkező, véleményezői jogkörü nemzetiségi "képviselet", a Magyar Nemzetiségü Dolgozók Tanácsa alakult.

Meg kell emliteni, hogy egyes szocialista országok alkotmányán tul a nemzetközi jog alapdokumentuma, az ENSZ alapokmánya sem utal a nemzeti kisebbségek kollektiv védelmére, mintha az egyének életének veszélyeztetettsége nem állna szoros összefüggésben a nemzetek életének veszélyeztetetteségével.

A következőkben a település és társadalomstruktura kérdéseiről ejtünk néhány szót. A közép-kelet-európai népek 1945-öt követően rövidesen a szocializmus útjára lépnek. Általában napjainkig direktiv tervutasitásos keretek között a gazdaságfejlesztés extenzív fázisában járnak, amelynek fő jellemzői a ciklikusan fellépő beruházási túlfütöttség és a termelési kapacitások, források hiánya. A nem organikusan kialakuló szocialista ipar által életrehivott uj gazdasági egységek, központok területi elhelyez-

kedése nem követte a gazdasági-társadalmi racionalitás elvét. Az egyéb ösvényeken kibontakozó mezőgazdasági megélhetés lehetetlenülése ellenére számos országrészben uj munkahelyek nem létesültek. A folyamat szükségképpen kényszerelvándorláshoz, életformaváltást igénylő ingázáshoz vezetett, ami egyben nemzetiségi közösségek csoportkohézióra épülő fennmaradását is megkérdőjelezte. E folyamatnak ikertestvére az, hogy etnikailag homogén területeken elhelyezkedő, kulturálisan-politikailag orientáló szerepet betöltő városok etnikai, társadalmi arculatát lakónegyedek épitése un. munkaerőtelepités révén változtatták meg.

A kényszerurbanizáció ill. a közeli városfalakon adminisztratív okból történő kívülrekedés súlytalanság állapotába utasítja és olyan döntéshelyzet elé állítja a kisebbségi egyént, hogy vagy tradicionális-regionális közösségével, környezetével vagy pedig az átlagos életszinvonalon történő megélhetés vágyával kell szakítani. Igy bontakozik ki a kisebbségi területek településszerkezetében az a bipolarizáció, amelynek keretében a kisebbségi lakosság falusi aránya stagnál, csökken, mig a többségi nép városi aránya erősen nő. Különösen az elmúlt 15 évben az egységes etnikai tömbök megbomlottak és nagyszórványok keletkeztek.

A szocialista országokban az elmult 40 év alatt részben összefüggésben a településszerkezet átalakulásával radikálisan átalakult a társadalomszerkezet is. Osztályok, rétegek tüntek el, ill. jöttek létre. Alapfolyamatnak tekinthető a mezőgazdasági népesség fölszámolódása, ill. kezdetben a munkásság, napjainkban az un. tercier ágazatok (kereskedelem, szolgáltatóipar stb.) foglalkoztatottjainak létszámbeli földuzzadása. A jelentős életformaváltással járó társadalomszerkezeti földrengés egyfelől megnyitotta egy rövid időre a napjainkra ujra beduguló mobilitás csatornáit, másfelől milliók lába alól húzta ki a megélhetés addig is szűkös anyagi bázisát. Egy nacionalizmus sújtotta régióban senki sem gondolhatja komolyan, hogy a nemzethez való tartozást nem érintő általános (mondjuk osztály -) szempontok alapján kerültek kiosztásra a társadalmi előrehaladás előnyei ill. lesüllyedés hátrányai. Hogy egy társadalom és különösen egy nemzetiség sorsának irányitásátkezébevehessék a politikai tényezőkön tul szükséges és gyakran elégséges feltétele ha magán vagy sajátos közösségi tulajdonra épülő gazdasági erővel rendelkezik. "Az olaszországi szlovéneknek vállalatok, földek vannak a birtokukban... igy bizonyos értelemben

nosztalgikusan gondolhatunk vissza a két világháboru közötti átkos feudálkapitalisztikus Romániára és a polgári Csehszlovákiára" (Sz. A. B.) Az általános folyamatok keretében úgyszintén speciális súllyal nehezedik kisebbségeink vállaira a kultúratermelő, közvetitő értelmiség átstrukturálódása. A reál-müszaki pályák mint az ideológiamentes, nemzeti színvallást nem követelő értelmiségivé válás csatornái ill. az objektive nagyobb gazdasági szükséglet miatt vonzóbbak ill. könnyebben elérhetőek különösen a kisebbség számára,mint a humán pályák. A humán területeken belül eltolódás tapasztalható a tudományosság rovására a nélkülözhetetlen pedagógusi és papi hivatásúak és az irodalmárok irányába, ill. a tudományosságon belül a müvészettörténet, néprajz, nyelvészet kerül előtérbe, míg a történettudomány, szociológia, politológia, szociálpszichológia, az un. kemény tudományosság,erősen sorvad.

A település- és társadalomszerkezeti változásokat legfőképp előidéző iparosítáe, urbanizáció, tulajdonjogi változás , az értelmiség átrétegződése szelektíven érintette kisebbségeinket, aminek eredményeképp elmondható, hogy "a kisebbséglakta területek többnyire a társadalmi-gazdasági fejlettség szintjének országos átlaga alatt helyezkednek el", ill. a kisebbségek körében a "magasabb végzettségű és jövedelmi kategóriák részaránya elmarad az országos átlagtól" ( ) A relatív területi-társadalmi deprivació fokról-fokra az ország és a társadalom perifériájára az un. informális szektor irányába lendíti a magyar kisebbségeket.

A nyelvhasználat szűkülése a magyar nyelv közéletből való fokozatos visszaszorulását jelenti elsőrendben. Biztosítása a magyar kisebbségek lehetőségét jelentené arra vonatkozóan, hogy anyanyelvükön kapcsolódjanak be a politika, gazdaság, kultúra, ill. ezek alrendszereinek életébe. Jogosan várható el a magyar kisebbségektől, hogy tudják a többségi nemzet nyelvét, ám a jogés társadalmi szintü esélyegyenlőség feltétele, hogy a számarányai alapján életképes kisebbség nyelve is egyenjogú legyen a többségi nemzet nyelvével, a társadalmi lét teljes vertikalitásával. A lassan már csak a család szintjén biztositott szabad nyelvhasználat nyelvromláshoz, csökkenő önkifejező és önérdekérvényesitő képességhez, identifikációs zavarokhoz, azaz beolvadáshoz vezet, hacsak a közvetlen hatásokat vesszük figyelembe.

A közoktatás és közművelődés a nyelvhasználat és a kisebbségi lét különös fontosságú területei. Milyen feladata lenne ezeknek a fórumoknak? A kisebbségi társadalom sajátos arculatának ujratermelése, ill. a többségi társadalomba sajátos módon történő beilleszkedés elősegítése. A sajátos jelző többet jelent annál, minthogy magyar nyelven ellátni homogén "oktatási és kulturjavakkal" a magyar kisebbségi társadalmat. Kisebbségeinknek nemcsak a nyelve, hanem részben a történelme, igy származása, nemzeti hősei, gazdálkodási feltételei stb., a vallása, népi és magaskultúrája, jelene és reméljük, jövője, azaz büszkélkedni és szégyellni valója ugyszintén különbözik a többségi nemzetétől. A nemzetiségi lét esetleges intézményi bázisainak keretet és védelmet kell biztositaniuk a sajátos tartalom sajátos módon történő képviseletének.

A közoktatás és közművelődés gyakorlatában a tartalmi vonatkozásokat érintve azt tapasztaljuk, hogy egyre inkább a többségi nemzetek tankönyveit, müsorait, hiranyagát, filmjeit, szindarabjait, irodalmát egyszerűen lefordítják magyarra, ha egyáltalán lefordítják. A magyar kisebbségek egyfelől különösen elszigetelődnek, megfosztatnak az önfenntartáshoz és a kiegyensúlyozott integrációhoz szükséges ismeretektől, élményektől, másfelől az etnikai előítéleteket szító propaganda folytán negatív önkép (önkarakter) alakul ki körükben, nemzeti kisebbrendűségi érzés bontakozik ki.

Hogy mit szüntettek be, vontak össze Romániában az többé-kevésbé sokan hallották. A végeredmény, hogy a közoktatás legalsó szintjei, a magyar szinház, könyv- és lapkiadás komoly nehézségekkel küszködik. Ahogy válságos időkben lenni szokott, különösen nagy teher hárul a magyarnyelvű egyházakra, hiszen a vallási megoszlás többnyire megfelel a nemzetiségi megoszlásnak. A teológiai képzés korlátozása, a római katolikus egyház napjainkban meginduló vegyesitése az erdélyi magyar kisebbség legerősebb tartópillérét támadja meg.

A nemzetiségi demográfiai mutatók alakulását a születés-halandóság ill. a népességvándorlás, telepités befolyásolja. Ez utóbbira térünk ki pár szó erejéig. A távolba szakadó kisebbségek kényszerelvándorlásának ill. magyar tömbök, városok etnikai arculatának telepitések útján történő átalakitásának okairól már esett szó. E folyamat "természetellenes" mivolta ellenére természetes

keveredéshez vezet.

A vegyesházasságok természetesnél jóval nagyobb elterjedtségének okát az képezi, hogy egyrészt a különbözőség tudata, másrészt a megbélyegzett kisebbségi egyén sorsa türőképességtől függően elviselhetetlenné válik. A vegyesházasság egy kézenfekvő, kevés - legfeljebb a tágabb család, baráti kör rosszallása miatt létrejövő - külső konfliktushoz vezető egyéni önmegváltási mód. A betelepités és az ellenirányú adminisztrativ úton lezajló elsősorban fiatal diplomásokat érintő "szétszórás" az imént vázolt folyamatnak képezik alapját.

A nemzetiségi demográfiai mutatókat ugyancsak negatívan érintő, ujabb önmegváltási út a kisebbségi egyének külföldre történő kivándorlása. Önkéntesnek és természetesnek a mozgalmat öltő kivándorlás még annyira sem nevezhető, mint a vegyesházasság intézménye. Egy bizonyos szintig természetes a határokon átnyúló szerelmi kötelék, főleg, ha a határ egységes etnikai tömböt szel keresztül, igy gyakran családokat, rokonokat, baráti köröket választ el. A kivándorlók társadalmi összetétele a 70-es évek közepétől a legutóbbi időkig homogén volt. A kisebbségi hátrányos megkülönböztetést legjobban érző és tudatositó, viszont a terheket már fölvállalni nem tudó értelmiség tízezrekre rúgó tömegei indultak el Magyarország ill. Nyugat irányába. Napjainkban a kivándorlók társadalmi összetétele erősen vegyesedik, és a kivándorlás objektív okokból egyre inkább Nyugatra irányul.

E mozgalom gerjesztője elsősorban ugyancsak a magyar kisebbségek sokak számára elviselhetetlen megkülönböztetése. Jelentős tényező azonban egy visszacsatolásos mechanizmus alapján, pontosan a kivándorlási mozgalom által keltett menekülési tömegpszichózis. Eltünik az iskolában a padtárs, munkahelyen a munkatárs, a házban a szomszéd. Egy-egy információval jobban ellátott város (pl. Székelyudvarhely) esete igazolni látszik iménti állitásunkat. További kivándorlási mozgalmat erősitő tényező az informálatlan, valamibe kapaszkodni akaró kisebbség differenciálatlan Magyarország-ill. külföldképe.

Az áttelepülés és kivándorlás ténye és vágya a demográfiai hatásokon tul számos következménnyel jár. Nem feladatunk, hogy az elmenekülők ill. döntéseik felett ítéletet hozzunk. Nem élünk ott, ám ezen új jelenség nemzetünket, társadalmunkat oly mértékben érinti, hogy együttérzéssel és féltéssel beszélnünk kell róla.

Mindenekelőtt pozitiv és célt érő következménye a kivándorlásnak, hogy számos "tulvállaló", egzisztenciális veszélybe kerülő vagy egyszerüen gyengébb türőképességű ember számára sokszor az életbenmaradást ill. hivatásának végzéséhez, az élethez , az anyagi és szellemi feltételeket biztositja, esetleg komoly energiákat szabadit fel. A "tulvállaló", "egzisztenciális veszélybe kerülő" és "gyengébb türőképességű" nem objektiv kategóriák, amikor egy egész kisebbség létében fenyegetett. Minden egyénnek, családnak a képességeihez és létfeltételeihez viszonyítva lehet és kell saját helyzetmegitélését kialakitania. Objektive elviselhetetlen szintje a megkülönböztetésnek nincs, tehát az egyén önmagához viszonyitva kell döntsön. A mártirhalál - amire már van példa - is lehet győzelem, ha valaki vállalja és tudja vállalni a hozzá vezető utat. Ez nem teoretika. Erdélyben mindennapi realitás, hogy számot kell vetni az eddig elképzelhetetlennel. Az őszinteséghez szükséges belső erő kell ahhoz, hogy az ember el tudja dönteni, hogy mit bir és vállal.

Eme legujabbkori magyar népvándorlásnak bátortalanul emlitjük meg két messzeható negativ következményét.

Az egyelőre fontosabbnak tűnő az, hogy az egyébként is csonkuló kisebbségi magyar társadalom méginkább elveszíti - a kivándorlók homogén társadalmi összetétele folytán - értelmiségét. Az értelmiség Közép-Kelet-Európában kettős funkciót tölt be, elvesztésük kettős veszteség. Egyfelől az értelmiség szakértelmiség, azon munkákat végzi, amelyek elvégzéséhez magasabb szintű szaktudás szükséges. A nemzetiségi értelmiség ebben a funkciójában teljes egészében és közvetlenül nem feltétlenül kapcsolódik etnikai közösségéhez. A magyar kisebbségek csak kultúrális értelemben tehetnek szert autonómiára elvileg, tehát csak az un. kulturális szakértelmiség (pedagógusok, lelkészek, irók, bizonyos társadalomtudományok művelői stb.) szaktudása kapcsolódik közvetlenül a magyar kisebbségek nemzetiségi újratermeléséhez. Az értelmiség elvesztése az ország anyagi károsodásán túl kisebbségeink nemzeti identitásának oly fontos elemeit veszélyezteti, mint a kultúrális szaktudást az ismereteket. Az értelmiség régiónkban azonban nem csak szakértelmiség, hanem a demokratikus politikai intézményeket helyettesítő, vezető, nevelő, buzdító érdekkifejező és -képviselő funkciót ellátó értelmiség. Ez a funkció és feladat kivétel nélkül minden kisebbségi magyar értelmiségire vonatkozhat

szakterületre való tekintet nélkül. Érthető, hogy minden kivándorló,az iménti értelemben vett értelmiségi egy ujabb csalódást és egyre csökkenő érdekérvényesitési lehetőséget eredményez az otthon maradók számára.

Eddig ez értelmiségről esett csupán szó. Minden eljövő emberről elmondható azonban, hogy űrt hagy maga után és az esetek többségében előre körvonalazható beilleszkedési problémákba ütközik. E bonyolult folyamat megállitásához egyrészt ezt akaró emberek, másrészt eszközrendszer szükséges. Az utóbbi híján az előzőre tesszük a hangsúlyt és nem kendőzve értékállásfoglalásunkat, bizunk benne, hogy lehetőség szerint a kisebbségi magyerség szülőföldjén maradhat.

A jelenlegi kivándorlás másik következménye a legújabb tendenciák alapján a viszontagságos beilleszkedés. Az eljövők számára az azonos kultúrális anyanyelvi közeg nem minden, de sokat segithet. A napjainkban kivándorlóknagyrésze számára ez a lehetőség sem adatik meg. A hazai jogalkotás Európa-szerte példátlanul nem tesz különbséget a nemzethez-kultúrkörhöz tartozó ill. az azon kivül eső bevándorló között.A jelentős hazai alapvetően demográfiai eredetű népességfogyásunkat nemhogy mérsékelhetné, hanem megállithatná az elvándorló kisebbségi magyarság befogadása, nem beszélve arról, hogy lehetőségünk lenne megakadályozni tizezrek messzi idegenbe vesztetését és a mindezzel járó anyagi és pszichikai beilleszkedési nehézségek nem csekély részét.

A határainkon túli magyar kisebbségek jogi helyzetét, a társadalmi struktúrájában és településszerkezetében beálló változásokat, nyelvhasználatának, közművelődési és közoktatási állapotainak kérdéseit, demográfiai viszonyait próbáltuk töredékesen, a gondolat és felelősségébresztés jegyében összefoglalni. Olyan jelen kereteken túllépő kérdések felvetése, mint kisebbségeink anyaországukhoz és a többségi népekhez való viszonya, az asszimiláció-integráció konkrétabb kérdései kisebbségeink léthelyzetének megismeréséhez, az emberi és nemzeti szolidaritáaérzés felébredésének és felébreszétésének további feltétele.

Németh Zsolt

A BBS filmek mellé

Helyünket keresve - nem találva szemlélődünk - mert arra vagyunk kárhoztatva - itt és most.

Tanulni kell, megismerni, töltekezni az információval, tudással; a tudásért önmagáért , vagy készülni, várni valamire /mire?/: talán eljön az idő, hogy szükség lesz rá, és egyszer majd hatni, alkotni, cselekedni lehet/?/, kell/?/.

Igényes szakmai tudás, társadalmi érzékenység, a kétkedés képessége azok a nélkülözhetetlen alapok, melyek az igényes kritikához kellenek, s talán ezek azok a dolgok, amelyeknek megismerésére, megalapozására lehetőség, alkalom s talán idő és energia is van. Mindehhez nélkülözhetetlen, lehet/?/, kell hogy legyen az az ismeret, amit a művészet, az esztétikai megismerés nyujt.

Szerintem van ilyen, és a művészetnek az egyik, ha nem is legfőbb funkciója éppen ez.

Informál, képességet, érzékenységet fejleszt; látni, hallani és érezni tanit. Szétszed, összerak, megfogalmaz kimondatlan és kimondhatatlan dolgokat, olyanokat amelyek kifejezésére a puszta racionalitás képtelen.

Ennek egyik fontos médiuma, közvetitője a film, ami többek között:

- kifejezhet nem verbalizálható dolgokat/megmutat, feltár/
- látni tanit/képessé.tesz/
- nevel/hat, befolyásol/
- gondolkodtat/inspirál/
- kapcsolatban van a realitással/utal, vonatkozik, leképez/
- célja hogy valamit mondjon/állit/

A BBS filmekre, különösen azokra, amelyek a tervezett programban szerepelnek, mindez fokozottabban igaz, hisz az üzleti szempontok, vagy politikai széljárás kevésbé terheli a készitőket, igy közvetlenebb , szabadabb kifejezésformák alkalmazására, egyébként kényesnek tekintett témák feldolgozására van lehetőségük. Persze sokféle, stilárisan, tematikában és eszközeiben különböző filmről van itt szó - az experimentális filmtől a dokumentumig - mégis talán közös bennük, hogy fontos /filozófiai, művészeti, politikai, szociális/ kérdéseket vetnek fel. Rajtuk keresztül lehetőség nyilik a hazai avangard művészek és munkák megismerésére, ami fontos egy szélesebb látókör és jobb tájékozottság megteremtéséhez.

A BBS-ben forgatott több filmet néhány, azóta már naggyá lett, ismert rendező/Szabó István, Bódy Gábor/, vagy /ki tudja miért?/ kevésbé ismert nagy tehetség/mint Erdély Miklós, Jeles András/.

Ez az, amiért jónak, fontosnak tartom, hogy a BBS filmjeit ismerjük, lássuk, értsük.

Gondolkodni, látni tanitanak ezek a filmek. Fontos közös elem bennük valamiféle szellemi, érzékelési pluralitás kifejezése. Megtanitanak kételkedni, alternativ módokon, egy-egy dolgot több oldalról nézni, látni. Ugyanaz a dolog is lehet más, ha máshonnan nézzük, más dolog is lehet lényegében ugyanaz. Sajátja e filmeknek, hogy más filmeknél jobban reflektálnak önmagukra, vagyis magáról a filmről és filmezésről is szólnak. Toleránsabbá tesznek/nézetekkel, magatartásokkal, emberekkel és csoportokkal szemben/, hisz néha azt is toleranciának kell tartani, hogy valaki végignézi őket / nyelvezetük, vagy éppen a nézőt sokkolni kivánó kifejezőeszközeik miatt/, ráadásul szoros és eleven kapcsolatban vannak a régió vagy éppen Magyarország társadalmi, politikai és müvészeti valóságával. Jellemzi őket ugyanakkor egy sokszor bonyolultabb, ujszerübb vagy éppen nyersebb, direktebb nyelvezet, ami nagyobb nyitottságot és türelmet vár el a nézőtől/ és talán befogadótól/, de talán sokrétübb és tartalmasabb az, amit átadhatnak, mint az egyéb játékfilmek általában.

Ezekkel a dokumentum, játék vagy kisérleti filmekkel való találkozásra kinál ez a sorozatelég jó lehetőséget.

Pápai Zoltán

"A világ mindaz, amelynek esete fennáll"

L. Wittgenstein

1. Erdély Miklós "Verzió" c. filmje remekmű.

2. A történet egy különös gyilkossági ügyből indul el, amelyet valakik fel akarnak használni a helyi zsidó közösség ellen. A vérvádról szól a film /amely valóban megtörtént/, mint egy verzió, egy lehetséges magyarázat arra, hogy hogyan lehetett rábírni, rákényszeríteni a helyi zsidó kántor fiát - aki titkolt és bűnnek érzett szerelmet táplált a gyilkosság áldozatául esett lány iránt -, hogy a vád koronatanujaként valljon.

3. Mi a bün forrása?
A fiú büntudata és a zsidó közösség elleni vérvád is a közösség, a társadalom intoleranciájának eredménye. A zsidók szemében - így a fiúében is - bün a gój lány iránti szerelem, és a környező többségi népesség szemében bün zsidónak lenni.

4. A koncepciós per mélylélektana.
Ebben a régióban a történelem során nem egyszer előforduló zsidó perek tulajdonképpen az általunk is ismert, hirhedt koncepciós perek archetípusai. E perek mechanizmusába enged bepillantást a történet. A vallatás során feltárul a vádlott és a vádló bennsőséges, szinte cinkos viszonya és a vallatás lélektani eszközei. A vallató:magas, erős, sugárzik róla a hatalom magabiztossága. Alig és csak igen finoman üt, inkább a lelki presszíót használja a vallatásra. /Álljon fel! Menjen oda a falhoz! Nem erre! Közelebb! Még közelebb!.../ Ez sokkal brutálisabb, erőszakosabb, mintha ütne, s az asztalra kitett derékszíj - amely bármikor a fenyítés eszköze lehetne, de itt nem kell használni, hisz a lehetőség épp elég - csak a lelki megtörés eszköze. A vallató csendőr szerepét egyébként - lehet, hogy nem véletlenül - Rajk László játssza. /Neki talán elég közvetlen élményei vannak az ilyen szituációkról./ A vallatott: gyenge, kis büntudatos kamaszfiú, aki teljes megadással tanulja be vallomását.

A hatalom mindig megtalálja a gyengéket, kényszeríti őket az engedelmességre és felhasználja az erősek /a potenciális ellenállók/ felszámolására, megsemmisítésére. A bűntudat - ha megalapozatlan, akkor is - gyengévé tesz. Aki gyenge, áldozat és eszköz lesz! Nincs szükség fizikai erőszakra, elég a pszichológiai nyomás ahhoz, hogy a fiú megtörjön, s talán maga is elhiszi végül, hogy igazat mond. Az elképzelt, a gondolatban lejátszódó esemény valósággá is válik. A vád és a vallomás előre, pontosan és részletesen elkészült, csak be kell tanítani, és az előre meghozott ítéletet csak ki kell hirdetni, vagyis minden az előírt forgatókönyv szerint kell alakulnia. Nincs is tényleges vallatás, hisz a vallató mondja el a vallomást, a vádlott - vallatottnak csak a vallomás elismétlése a szerepe, neki csak statisztálnia kell. Eközben bűnös Énje feloldódik a hatalomnak való odaadásban, de büne, bűntudata nem szünik meg, csak életével együtt. Ezért mindig engedelmes, bűntudatos vezeklővé, bármire, bármikor felhasználható eszközzé és így bűnrészessé /!/ válik.

A hatalmat szolgáló hivatalnok /jegyzőkönyvvezető/, az alattvaló - szolgáló technokrata szó nélkül, engedelmesen végzi a dolgát, azzal a tudattal, hogy ő csak szakértelmét adja ehhez a játékhoz, de lelke makulátlan marad.

5. A képek korabeli fényképekre emlékeztető tónusa dokumentumjelleget kölcsönöz a filmnek, mintha archív felvételeket látnánk. A megelevenedő "korabeli" képeken együtt látható a megtörtént, és az, ami nem történt meg, de megtörténhetett volna /a fiú képzelgései, a megelevenedő tanuvallomás/. Emlékezés és képzelet egyszerre és elválaszthatatlanul létezik, a határ elmosódik. Vajon eldönthető-e, hogy meddig tart a realitás világa és honnan kezdődik a fikcióé? A történet reprodukció, tudjuk hogy végződik /a vérvád/, csak ehhez a véghez vezető eseménysort kell végigjárni. Persze, ez a reprodukció egyben retrospekció /belevetítés/, egy lehetséges válasz a hogyan történhetett? kérdésre. És a filmbeli történés mögött felsejlik a mozgatómechanizmusok és az okok szövevénye /intolerancia, bűntudat, hatalom, presszió/.

Az események sodrása a történés végéig fokozódó feszültséget teremt, nem hagy kiengedni, ellazulni. Mindezt a bravúrosan, de ugyanakkor finoman alkalmazott zenei, vágási, szerkesztési eszkö-

zök összhangjának megteremtésével éri el. Például a szerelmi jelenetek alatt elhangzó zenei részletek Csajkovszkij: Rómeó és Júlia c. művéből a fiú érzéseire utaló képek hatását sokszorossá fokozzák. A képzeletbeli, a megtörtént és az éppen zajló események - a film három szegmense - váltakozása adja a történés ritmusát. /A fiú képzelgései, a betanított fiktív vallomás és a vallatás/. Ilyen pl. a vallatáskor újra és újra, kissé módosítva visszatérő képsor. Vajon a vallató csendőr csiszolgatja, finomítja a vallomást, vagy a fiú képzeli el újra és újra - úgy, hogy egyre inkább megtörténtként éli át - azt, amit mondania kell?

6. Erdély Miklós mindig hangsúlyozni kívánja, hogy a film nemcsak a rendezőé. Az ő szellemisége hatja át ugyan a filmet, ő akar elmondani, kifejezni valamit, de mindehhez szükség van az alkotótársakra /a stábra/ és természetesen a nézőre is. A film utolsó képeivel a feszültséget is oldja és közvetlen interaktiv kapcsolatot teremt a nézővel is, amikor a forgatócsoportot, a színészeket mutatja, vagy épp a kulisszák mögé enged bepillantást. /A sárból felsegítik a halottkémek a Bolymos Esztert alakító lányt, a stáb tagjai és az amatőr színészek láthatók munka közben vagy a felvétel szüneteiben./ Ez szép rendezői gesztus az alkotótársak felé és valami több, kísérlet a nézővel folytatandó dialógusra.

Ez csak egy film, de akár lehet igaz is. Beszámoló egy lehetséges történésről, de ezzel már maga is valami, ami megtörtént. Verzió.

I.M. Balogh József

1943 őszén jelenik meg az a cikk Balogh József tollából a Magyar Csillag hasábjain, amely egy nagy vita kirobbanásához vezet. Illyés Gyula, Keresztury Dezső és még sokan mások kapcsolódtak be a vitába: vajon a külföld miért lát minket másnak, mint aminek mi hisszük magunkat. Mindezt egy háboru közepén. Az ellenséges reagálások nem is késtek sokat. Megindult a támadás Illyésék ellen.

"Most nem alkalmas az idő!"

1944. március 19-én a németek megszállják Magyarországot, Illyést elhallgattatják, a Magyar Csillagot bezúzzák, Balogh Józsefet pedig április másodikán meggyilkolják.

Felmerül bennem a kérdés: szabad volt-e abban a helyzetben összeszemérni a nyugati véleményeket a mi magunkról alkotott álmainkkal? Elismerni a valódi hibáinkat és tiltakozni az esetleges ellenpropaganda ellen? "Természetesen nem ellenségeink ócsárlásával ...Nem hanggal kell felülkerekednünk, hanem valódi - s immár megszaporodott - értékeink felmutatásával" /Illyés Gyula/ Merheti-e valaki vállalni azt a szerepet egy olyan világban, ahol a Gondolat néhány ember akaratától függ, akik ha kell "felsőbb parancsaikkal cikkeket tiltanak le, újságokat zuznak be, embereket gyilkolnak le?

"Csakhogy mióta ezen a mi planétánkon él a gondolat és szépség, soha még nem volt rá eset, hogy bárkinek is sikerült volna legfelsőbb ediktumok segitségével valóban eldönteni valamely vitás kérdést.

Az emberiség egész eddigi történelmének az a kétségbevonhatatlan tapasztalati ténye nem változtat azon, hogy bizonyos felsőbb hatóságok a maguk gyógyithatatlan korlátoltságában és örökletes vakságában századokról-századokra ujra megkisérlik, hogy szentszéki bullákkal állják utját a Föld forgásának és hogy csalhatatlan ediktumokkal kisérelják meg megkötözni a megvesztegethetetlenül haladó kritikus Gondolatot, mely pedig a történelmi fejlődés erőitől hajtva feltartóztathatatlanul gázol keresztül tekintélyeken, dogmákon s még a legtökéletesebben megszervezett államhatalmi gépezeteken is" /Sinkó Ervin/. Kérdésemre maga Illyés Gyula adja meg a választ egy későbbi művében: "A dörömbölést kell - nem kétséges - felelősen közcselekvéssé tenni, oly fegyelmezett együttes mozgalom-

má, hogy végül ne csak döngjön, de törjön is be az ajtó....
De miképp? Hogy végül mégse késsünk vele. Mert az addig türtekért is - ki a felelős?...
Noha fejjel a falnak menni valóban káros hiábavalóság, ám rengeteg fal omlott össze attól, hogy jó fejek szegültek neki, mégpedig keményen és kötelességtudó bátorsággal."

Bertalan Imre

Bertalan Imre

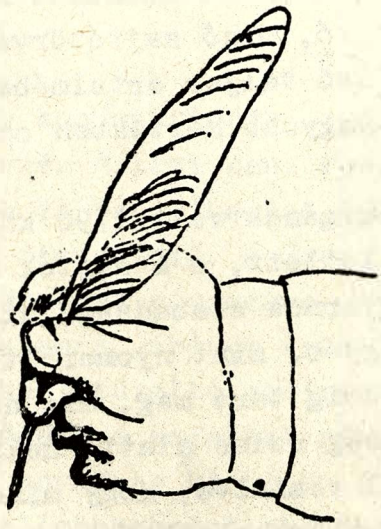

Szemelvények a korabeli sajtóból

142 éve irták...

„Az őskorban nem létezett cenzura. Gondolatot, érzést, tapasztalást szabadon közlött az embernem egész a XV. század elejéig, midőn hatodik Sándor római pápa 1496-ban a cenzurát kigondolta; Utána X. Leó 1515-ben erősbitette, s nemsokára a világi fejedelmek közül II. Fülöp spanyol király követte. Mikor kezdődött nálunk, nem volnék képes megmondani, de bármikor hozatott is be e gonosz, a magyar nemes szabadsága akkor megszünt szabadság lenni, és gyalázatos privilégiummá fajult. Egyébiránt ha Ádám hozta volna is be, és tartana maig, én legnagyobb jogtalanságnak mondanám...

...Célomhoz nem tartozik előadni, miként haladott más nemzeteknél a cenzura, hol van szabadabb sajtó, minő sajtótörvények léteznek, csak azt mondom, szabad sajtó a szó teljes értelmében sehol sincs, következőleg a nemzetek kisebb-nagyobb mértékben szabadságuktól s igy jogaiktól is megfosztvák.

Néhány vagyonosabb nemesnek magának volt 1790 körül sajtója, de csak egy kemény parancsolat kellett, s a sajtók megszüntek. Ez megint tanusitja, hogy a magyarnak szabadsága nincs, s az ugynevezett constitutiója nem egyéb, mint nyomorult privilégium, melyet az erősebb kormány csak addig tart meg, mig neki tetszik, s azért tart meg, mert jogszerüség szine alatt neki is igen hasznos. És ezt azon szempontbul tekintve, hogy mindenkinek maga felé hajlik a keze, éppen nem kárhoztathatom. Hiszen a népek szabadságuktól és jogaiktól megfosztottan nem fejlődhetnek azzá, mivé kellene: morális nagy nemzetekké, hanem nyomorult kalmárokká, kik előtt semmi szép, dicső nincs, csak az önhaszon. Ez politika és elromlott korunk szelleme.

Birnak-e majd egykor a nemzetek szabadsággal és jogokkal, még most sem tudni, a később kor mutatja meg; én csak óhajtással és akarattal birok, hogy egykor szabadok legyenek. Ha még soká igy tart, attól félhetni, hogy a romlottság orvosolhatatlan lesz, s e fajnak /néhány egyént kivéve/ előbb ki kell halnia, s csak ezredek mulva támad uj s igazi emberi nemzedék, mert hogy az Isten oly hitvánnyá teremtette volna e nemet, hogy sohase legyen képes felemelkedni, nem hihetem.

Ha e mostani emberekbül még valaha dicső nemzeteknek kell lenni, az kétféleképp történik: vagy ugy, hogy a kormányok önként lemondanak azon szabadságukrul és jogukrul, melyeket a né-

pektül elraboltak /de ezt politikájok tenni nem engedi, igazság pedig ott, hol politika van, nem képzelhető/; vagy pedig a népek magok foglalják vissza. Ehhöz nem kellene egyéb, csak akarat, de az a baj, hogy a szabadságától és jogaitól megfosztott népek oly valamivé fejlődtek, kik akarni nem tudnak."

Táncsics Mihály

/Táncsics Mihály: A cenzúra története. Ld.: Sajtószabadságról nézetei egy rabnak, Budapest, Magvető Kiadó, 1984, 14-17.l.

53 éve írták...

"...A cenzorok nagy konjunktúrája ez a korszak, a minden rendű és rangú cenzoroké. Állami cenzorok mellett különböző pártok, érdekcsoportok és foglalkozási ágak cenzúrái élnek, működnek és virulnak mindenfelé. A Szent Szövetség kora óta sohasem volt olyan hatalmas a cenzúra, mint most. Mindent elér, amit akar, szava parancs, irányt szab izlésnek, művészetnek, kultúrának. A színházi tűzoltó mellett jelentős szerepet kapott a színfalak mögött a színházi rendőr, aki arra vigyáz, hogy gyúlékony szellemi anyag se kerüljön a színpadra. Izlése, véleménye szent és megfellebbezhetetlen, akár hivatalos, akár félhivatalos minőségben jelentkezik.

Mit kezdjen ilyen körülmények között az író? Milyen álláspontot foglaljon el az egyre erősbödő és egyre sokasodó köz- és magáncenzorokkal szemben - vagy egyáltalán ne foglaljon el semmiféle álláspontot? Sokan vannak, akik ezt mondják, és azt kivánják, hogy az író minden körülmények között, még a mai állapotokban is, maradjon meg abban a bizonyos híres elefántcsonttoronyban. Szép és finom elv, hogy az író tartsa távol magát a politikától. De mi történik, ha a politika nem tartja magát távol tőle, hanem érte jön és erőszakkal kiráncigálja az elefántcsonttoronyból? Ilyen körülmények között csak egy teendője lehet az írónak. Vállalnia kell a rákényszerített harcot. Politikával szemben politikát, propagandával szemben propagandát, támadással szemben támadást - erre az aktív harcos állásfoglalásra kényszerítik ma a szellem embereit a szellem ellenségei. Ma,

úgy látszik nem lehet harc nélkül élni. Az író nem tehet erről, de kénytelen elfogadni ezt a helyzetet, és kénytelen részt venni a harcban. Cenzorok vagy barnaingesek rohamcspataival szemben az író csak azt teheti, hogy fegyverbe áll, és azoknak a soraiban küzd, akik véget akarnak vetni ezeknek az állapotoknak. Az író ma ne szégyelljen beállni a küzdők közé, a színpad ma ne szégyellje a porond szerepét vállalni. Ma aktív, harcos irodalomra és színpadra van szükség, és - bár talán paradoxonnak hangzik - ha az író és a színház nem akarja, hogy a politika összemorzsolja, akkor vegyen részt a politikában."

/Bálint György: Politika politika ellen, 1933. Ld.:A toronyőr visszapillant c. kötetben, 165-166.o., Budapest, Magvető, 1966/

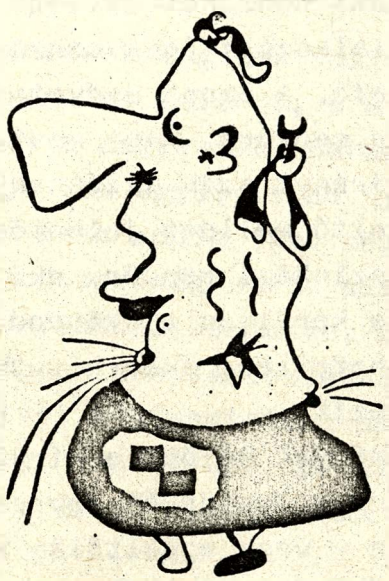

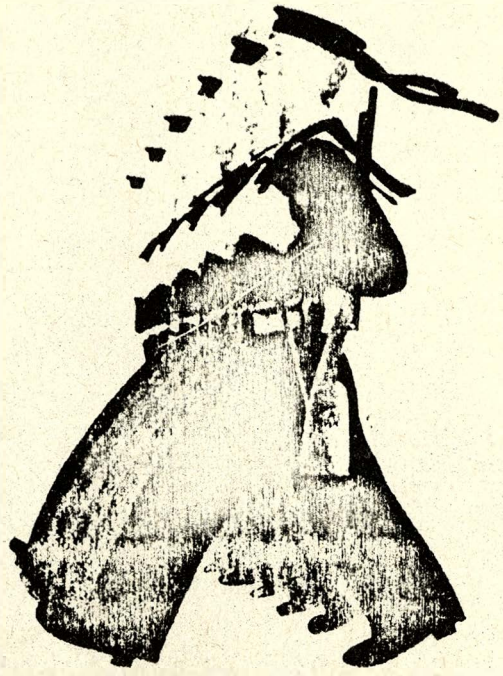

Az MKKE Rajk László Szakkollégiumának programfüzete

Kiadja: Rajk László Szakkollégium
Szerkeszti: Kereki Judit, Kovács Mária, Reizer Edit
A kiadásért felelős: Chikán Attila kollégiumi igazgató

Készül az MKKE sokszorositó üzemében, 100 példányban
a 34/1975 XII. 10 MT rend. 4§. c. bek. alapján

86/144